

Barbara Madéja

"Historia kultury bizantyjskiej",
Hans-Wilhelm Haussig, z niem. tłum.
T. Zabłudowski, Warszawa 1970 :
[recenzja]

Collectanea Theologica 42/3, 222-223

1972

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

względnie oddzielania jej chronologicznych czasokresów. Wykopaliska w Ugar-ryt, przeprowadzone przez K. Schaeffera (od 1929 r.) i R. Braidwoda w dolinie rzeki Amk ukazują nam elementy kultury Syrii sprzed jej „okresu ceramicznego”, pozwalając na lepsze niż dotąd zrozumienie jej późniejszych ogromnych przeobrażeń (np. w strukturze ludności) oraz na określenie wpływu Mezopotamii.

Największe przeobrażenia kulturowe Syrii nie były konsekwencją naporu ludów morskich, przegrupowań etnicznych czy wahań w potęgę państw ościennych, lecz spowodowały je — zdaniem Klengela — rozwój gospodarczy, powstanie żeglugi (faktorie handlowe), uprawa ziemi itd., dokonujące się w okresie żelaza. Powstałe w tym okresie wartości zawędrowały do Grecji, za pośrednictwem której stały się częścią kultury zachodnioeuropejskiej.

Rozdziały książki Klengela, dotyczące kultury Syrii w początku pierwszego tysiąclecia przed Chr. może czytelnik porównywać z materiałem zawartym w wydanych u nas pracach: W. F. Albrighta, *Archeologia Palestyny*; H. Frankego, *Mowa przeszłości*; O. R. Gurneya, *Hetyci*, lub obcojęzycznej D. Harden a, *The Phoenicians* (London 1962).

Materiał zawarty w omawianej książce na temat okresu Syrii pozwala na porzucenie fantazjowania, którym zastępowano dotychczas luki w wiedzy historycznej.

Pierwsze inskrypcje dotyczące Syrii pochodzą z Egiptu, którego pozycja na przełomie II tysiąclecia przed Chr. była mocno zakorzeniona, mimo nieprzerwanego sumeryjskiego wpływu kulturowego i politycznego. Dopiero od niedawna posiadamy przybliżone chronologie królów, ksiąg syryjskich, dokonują się w tym względzie ciągłe uzupełnienia i zmiany. Prawie każde nowe prace wnoszą poprawki w systematyzacjach i genealogiach. Dla polskich czytelników rozdziały dotyczące władców Syrii do czasów jej klęski zadanej przez Hetytów pod wodzą Hattusilisa z Anatoli (ok. 1650 r. przed Chr.) są pierwszymi w naszym piśmiennictwie.

Książkę zamyka zestawienie kolejnych zdobywców Syrii oraz uzupełniają: bibliografia, skorowidz ważniejszych dat, indeks, mapa wschodniej Azji (stanowczo za ogólna i za mało ilustratywna) oraz wklejki zdjęć znalezisk archeologicznych z terenu Syrii.

Mimo wielu zastrzeżeń, jakie można mieć wobec treści zawartej w omawianej książce Klengela (np. niedokładne informacje, różnice w chronologii, choć autor podaje tylko daty przybliżone), *Historia i kultura starożytnej Syrii* z pewnością wypełni lukę w wiedzy o jej dorobku kulturowym, formowanym w niezwykłych historycznie warunkach i przekazanym naszej kulturze Zachodu.

Barbara Madéja, Warszawa

Hans—Wilhelm HAUSSIG, *Historia kultury bizantyjskiej*, tłum. z niemieckiego T. Zabłudowski, Warszawa 1970, Państwowy Instytut Wydawniczy, s. 492 + II.

W obrazie historii, jaki urobiliśmy i jaki posiadamy, historia kultury bizantyjskiej zajmuje dotychczas niewiele miejsca. Obraz ten nie wyraża ogromnego znaczenia, jakie miała ona dla kultury Zachodu, wpływu, jaki wywierała na kształtowanie się jej rozwoju. Uprzedzenia zawarte w średniowiecznych kronikach ukształtowały w naszej świadomości historycznej obraz późnego antyku i wczesnego średniowiecza w jego zasadniczym zarysie. Dla średniowiecznych kronik powszechnych prawowitą kontynuacją Imperium Romanum było cesarstwo zachodnie, podczas gdy heretyckie wschodniorzymskie cesarstwo bizantyjskie było świadomie w rozważaniach historycznych pomijane.

Temu stanowi rzeczy wychodzi naprzeciwko omawiana książka zachodnio-

niemieckiego historyka. *Historia kultury bizantyjskiej* może być przykładem popularyzacji naukowej i wszechstronnego ujęcia problemu na podstawie współczesnej literatury. Kulturę bizantyjską przedstawiono w szerokim kontekście, przy wyraźnym wysiłku ukazania procesu rozwoju politycznego, gospodarczego, stosunków społecznych. Wnikliwie i w interesujący sposób Haussig omawia teologię, literaturę, sztukę, muzykę, wykazując związki i zależności tych pozornie autonomicznych dyscyplin. Bogato udokumentowane są stwierdzenia o dziejowej misji Bizancjum, które ocaliło antyczną spuściznę i greckie dziedzictwo kulturalne starożytności, rozwijając je na swój sposób i w tej postaci przekazując Zachodowi. Bizantyjczycy, przejmując duchowy dorobek późnego antyku, nie interesowali się autentyczną starożytnością. Do życia zbudziła ją dopiero wielka epoka Renesansu.

Przechowanie bezcennego dorobku antycznych nauk przyrodniczych (matematyka, astronomia, geografia itd.) jest — zdaniem Haussiga — największą zasługą Bizancjum dla rozwoju współczesnych nauk. Gromadząc wiedzę Bizancjum zachowało dorobek przyrodznawstwa mahometańskiej Syrii, Egiptu, wskrzyszając przyrodznawstwo antyczne.

Dzięki naukowemu dorobkowi starożytnych geografów (przekazanym przez Ptolemeusza) Kolumb znalazł drogę do Nowego Świata; ocalała wiedza greckich matematyków stworzyła korzystne warunki dla projektowania kopuły przez Michała Anioła; neoplatonizm zapoczątkował nie tylko nową epokę bizantyjskiej kultury, lecz dzięki późniejszym reperkusjom przyczynił się do narodzin europejskiego Odrodzenia.

Przekazanie przez Bizancjum Zachodowi starożytnej literatury greckiej (dzieła Homera, tragicików i innych pisarzy) było jednym z największych darów. Właśnie spotkanie z tą literaturą rozbudziło tęsknotę, która w czasach późniejszych inspirowała wiele generacji do poszukiwań ukrytych jeszcze dzieł sztuki starożytności klasycznej, przyczyniając się istotnie do wskrzeszenia, śladem antycznej literatury, sztuk pięknych starożytnej Grecji i Rzymu. Promieniowanie kultury Bizancjum odczuwamy do dzisiaj w różnorodnej postaci i formie, choć nie zawsze byliśmy czy jesteśmy tego świadomi.

Historia kultury bizantyjskiej zawiera szczegółowe tablice chronologiczne panowania cesarzy bizantyjskich (IV—XV wiek) wraz z odpowiadającymi im wydarzeniami politycznymi, gospodarczymi i prawnymi oraz zestawieniami chronologicznymi zagadnień z literatury, nauki i muzyki. Noty do ilustracji załączonych w książce i map, przypisy (szczełogłowe i rozszerzające omawiane w tekście problemy), bibliografia razem z indeksem nadają dziełu Haussiga charakter encyklopedii kultury bizantyjskiej, dzięki czemu wypełnia ono lukę w polskim piśmiennictwie.

Polecając prezentowaną książkę zainteresowanym, warto przytoczyć „próbkę” stylu pisarskiego Haussiga, piszącego we wstępie: „Kultury nie mają dokładnej daty narodzin ani też daty śmierci. Kultura późnego antyku sięga jeszcze w głąb bizantyjskiego średniowiecza, a średniowieczna kultura bizantyjska wchodzi jeszcze głęboko w czasy nowożytne. Przejścia nie da się rozgraniczyć wyraźnie. O nas samych również nikt nie potrafi powiedzieć, czy znajdujemy się u kresu starej, czy też nowej kultury... Kryzys duchowy ludzi Bizancjum pod wieloma względami przypomina kryzys charakterystyczny dla naszej epoki. Pojawienie się małej początkowo grupy ekstremistów która rozrosła się niebawem w ruch monastyczny i działalnością swą w ciągu kilku dziesięcioleci doprowadziła do rozkładu dotychczasowych form życia zbiorowego i systemu kultury, na pewno było przez współczesnych odczuwane nie inaczej niż przewroty dokonywane za sprawą nowych żywiołowych sił w naszej epoce”.

Historia kultury bizantyjskiej Haussiga stanowi kolejną wartościową pozycję w starannie dobranej i opracowywanej edytorsko serii „Ceramowskiej” PIW-u.

Barbara Madéja, Warszawa